

Mistä vainoharhaisuus kertoo?

Mistä vainoharhaisuus voi meille kertoa?

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Vanhuusiän harhaluuloisuus

- Esintyvyyys 0,5-0,9 %:lla ikääntyneistä
 - Lievempiä paranoidisia oireita noin 40 %:lla vanhuspsykiatrisista potilaista
- Harhaluuloisuus pysyvänä kumppanina tai piinana
- Ikääntynyt itse harvoin hakeutuu avun piiriin

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluuloisuuden taustoja

- Harhaluuloisuutta saattaa usein edeltää jokin traumaattinen kokemus
- Harhaluuloisen käyttäytymisen taustalla voi olla vanhuksen omat pelot
 - *Kuoleman pelko – muut yrittävät myrkyttää ja vahingoittaa minua*
- Harhaluulojen taustalla voi olla todelliset aikaisemmat kokemukset
 - *Turvattomuuden tunne, pelot, vaikeus sietää muutoksia, psykologinen jäykkyys ja joustamattomuus*
 - *Erimielisyydet - epäluulot*

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluuloisuudelle altistavia tekijöitä

- Tietyt persoonallisuuden rakenteet
- Yksinäisyys
- Sosiaalinen eristäytyneisyys
- Aistipuutokset
- Naissukupuoli, naimattomuus ja lapsettomuus

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Erilaisia selitysmalleja

- Edeltävät persoonallisuuden piirteet
- Stressi-haavoittuvuus-malli
- Selviytymiskeinojen maladaptiivisuus, ”kognitiivisen psykologian malli”
- Harhaluulot minän suojana

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Altistavat persoonallisuuspierreet/-häiriöt

- A-klusterin persoonallisuushäiriöt
 - "oudot ja kummalliset"
 - Sosiaalisten taitojen ja kontaktien niukkuus
 - Vetäytyminen
 - Heikentävät mahdollisuutta pysyä realiteeteissa

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

A-klusteri

- Paranoidinen persoonallisuushäiriö
 - Muihin kohdistuva epäluuloisuus
 - *Parasta olla varuillaan, ihmisiin ei voi luottaa*
 - *Vältä läheisyyttä – se on heikkoutta*

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

A-klusteri

- Eristäytyvä persoonallisuushäiriö
 - Laaja-alainen vetäytyminen sosiaalisista kontakteista
 - Rajoittunut tunteiden ilmaiseminen
 - *Paras pysyä omissa oloissaan*
 - *Tunteiden näyttäminen on noloa*
 - *Olen itseni paras ystävä*

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

A-klusteri

- Psykoosipiirteinen persoonallisuus
 - Heikentynyt kyky läheisiin ihmissuhteisiin
 - Omituinen käytös
 - Kognitiiviset vaikeudet ja havaitsemisen häiriöt
 - Erilaiset uskomukset ja maagiset ajatukset
 - *Muiden ihmisten eleet viittaavat minuun*

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Stressi-haavoittuvuus-malli

- Monet tekijät vaikuttavat mielenterveyden häiriön syntyyn:
 - Perimä, ympäristötekijät, persoonan piirteet, elämäntapa ja yksittäiset tapahtumat
- Stressi-haavoittuvuus -malli kuvaa psyykkisen sairastumisen riskin suhdetta stressin määrään.
 - Sairastumiseen tarvitaan tietyn kynnyksen ylittävä määrä koettua stressiä.
- Ihmisellä, jolla pärjäävyys on vahva eli hänellä on paljon selviytymiskeinoja käytössään, riski sairastua korkeinkin paineen alla on vähäinen.
- Vastaavasti henkilö, jonka pärjäävyys on alhainen ja jolla on vähän selviytymiskeinoja, voi sairastua vähäisestäkin määrästä stressiä.
- Lääkällä ihmisillä altistavia tekijöitä:
 - Fyysinen sairaus, läheisen menetykset, elämäntilanteen muuttuminen

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Tutkimusten satoa:

- Harhaluuloista kärsivät henkilöt eivät olleet verrokkeja masentuneempia
- Raportoivat korkeampaa psyykkistä hyvinvointia kuin samanikäiset masentuneet henkilöt

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluuloisuuden kehittyminen

- Kognitiivista psykologiaa mukaileva malli (Roberts, 1992)

Edeltävä vaihe

- Altistavia tekijöitä
 - Biologinen alttius
 - Ympäristön realistinen havaitseminen vaikeutunutta
 - Erilaiset psykologiset tekijät
- Laukaisevat tekijät
 - Kuormittava tilanne
 - Yksilön riittämättömät selviytymiskeinot

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluuloisuuden kehittyminen

Ennakoiva vaihe

- Epäluuloinen mieliala, mahdollisesti outoja kokemuksia
- Kokemuksille pyritään antamaan merkitys
 - Tulkinta poikkeaa tavanomaisesta logiikasta

Harhaluulot muodostuvat

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluulot selviytymiskeinona

- Ratkaisukeino yksinäisyyteen ja eristyneisyyteen
- Psykkinen tasapaino järkkyy (realiteettitilasta horjuu)
 - Järkeillään tapahtumille selitys
 - Tehdään realiteettitilastuksen ohittava tulkinta
- Harhaluuloon saattaa liittyä ahdistuksen lievittyminen ja oivallus – vaikeus luopua tavanomaisen logiikan ohittavasta tulkinnasta
- Masennuksen välttäminen paranoisilla ajatuksilla
 - Itsetunnon loukkaukset ulkoistetaan

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Harhaluuloisuuden ymmärtäminen?

- Harha-ajatukset voivat usein olla jäsentyneitä, potilaan kannalta loogisia
- Usein liittyvät elämäntilanteeseen, kotiin ja lähiympäristöön
- Erottaminen muistisairauksiin liittyvistä harhaluuloista
 - Neuropsykologinen tutkimus
- Erottaminen myöhään alkavasta skitsofreniasta

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Vanhus ja persoonallisuus

- Vähentynyt sosiaalinen tuki ja kasvavat yksilölliset tarpeet – lisäävät neuroottisuutta
- Avoimuus on persoonallisuuden piirteistä pysyvin ja siihen on havaittu vaikuttavan kaikkein vähiten yksilön elämäntapahtumat
- Huono terveys ja psykososiaalisten tarpeiden ristiriita – vähentävät ulospäinsuuntautuneisuutta
 - Ulospäinsuuntautuneisuus persoonallisuuden piirteenä on vähäisempää 70-vuotiaana kuin 50-vuotiaana.

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Persoonallisuushäiriö vanhuksella

- Aikaisemmin persoonallisuusdiagnoosiin saaneista kaikki eivät enää vanhemmalla iällä täytä häiriön diagnostisia kriteerejä
- Kuitenkin persoonallisuushäiriölle tyypilliset piirteet voivat tulla esille kuormittavassa ja emotionaalista stressiä aiheuttavissa tilanteissa

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011

Persoonallisuuspiirteet iäkkäämmillä

- Yksilön käytös ja persoonallisuus muuttuvat vähemmän dominoivaksi ja aggressiiviseksi kuin nuorena
- Miespuolisten kohdalla käytös muuttuu nuoruuteen verrattuna enemmän omaa statusta puolusteleväksi.

psykologi Emma Hietarinta 4.11.2011